

BARMIG projekti võrdlev aruanne: kokkuvõte

Võrdlev aruanne põhineb kuue osalenud riigi aruannetel, milles analüüsiti kolmandate riikide (s.t. Euroopa Liidu väliste riikide) kodanikest võõrtöötajaid Horvaatia, Tšehhi, Eesti, Ungari, Poola ja Slovakkia tööturul. Projekt keskendus sellele, kuidas ja millise võimekusega reageerisid kuue riigi ametiühingud ja tööandjate organisatsioonid kolmandatest riikidest pärit võõrtöötajate tööhõive kasvule neljas traditsioonilises sektoris – tervishoid, ehitus, hotellindus ja jaekaubandus ning metallitootmine. Lisaks olid vaatluse all personaliseeritud transporditeenused osana digimajanduse (platvormitöö) sektorist.

Iseäranis 2016. aastast alates iseloomustab tööturgu kõigis kuues uuritud Kesk- ja Ida-Euroopa (KIE) riigis terav tööjõupuudus, mis on osalt tingitud Euroopa Liidu (EL) vanade liikmesriikide tööturgude avanemisest nende riikide elanikele, aga ka demograafilistest teguritest. Tööjõupuuduse tõttu hakati kõigi riikide ehitus-, teenindus- ja metallisektoris üha enam tööle võtma kolmandate riikide kodanikest võõrtöölisi EL välistest naaberriikidest, eriti Ukrainast, Serbiast, Bosniast ja Valgevenest. Kolmandatest riikidest pärit võõrtöötajate osakaal oli seejuures platvormipõhises isikliku transpordi segmendis riigiti erinev, ehkki kõigis analüüsitud KIE riikides töötasid nad harva tervishoius.

Covid-19 kriis peatas kolmandate riikide kodanike osakaalu kasvu tööturul eespool nimetatud Kesk- ja Ida-Euroopa EL-i liikmesriikides, samas oli kriisi mõju vaid ajutine. Seega kasvab oodatavalt tulevikus kolmandate riikide kodanike osakaal KIE riikide tööturgudel veelgi. Alates 2018. aastast on tõusuteel olnud ka tööhõive nende seas, kes on kodanikud Euroopa Liidu piiridest väljaspool asuvatest sellistes riikides, millel pole ühist piiri liikmesriikidega. Kuues riigis kuues erinevas keeles läbi viidud meediaanalüüsid näitasid, et meedia seostas võõrtöötajaid tööjõupuudusega, kuid sotsiaalpartnerite kaasamist ja võõrtöötajate integreerimist mainiti avalikes aruteludes harva.

Üldreeglina on kõigis uuritud riikides seadused kolmandate riikide kodanike töösuhete osas piiravad: töösuheteid võõrtöötajatega saab luua alles pärast pikka haldusmenetlust. Terava tööjõupuuduse tingimustes on aga jätku eeskirju leevendatud järjest suurema arvu eranditega, sealhulgas nt spetsialistidele suunatud eriprogrammid või ajutised töömahukad töökorraldused üha suuremal hulgal ELi-välistele riikidele. Uued valitsuse määrused, kahepoolsed lepingud kolmandate riikidega ja kehtivate määruste muudatused lähevad vastuollu eelmainitud rangete reeglite valitseva suunaga. Kolmandatest riikidest pärit võõrtöötajate tööhõive on koondunud hooajalistele, lühiajalistele ja ajutistele töökohtadele, milles riikidevahelise lähetamise ja vahendajate, eelkõige ajutise tööagentuuride roll on suurenenud kõigis riikides, kuid märkimisväärsete erinevustega. Ajutine töötamine on käinud käsikäes võõrtöötajate vähese tööturule integreerimisega. Riikides, kus võõrtöötajaid on tulnud tööle võtta kohalikku palgataset kaitsvatel tingimustel, nagu Eestis ja Tšehhis, on riikidevaheline lähetamine vaidlustanud kehtivat institutsionaalset korraldust. Teistes riikides on kasutatud võõrtöötajaid valdavalt renditöölistena, eriti Ungaris, Poolas ja Slovakkias. Horvaatia on osaliselt erand, kuna mõlemad töötamise vormid (nii lähetamine kui rentimine) olid olemas, kuid mitte samal määral kui teistes riikides.

Sotsiaaldialogi foorumitele riiklikul tasandil oli enamikus riikides traditsiooniliselt antud asjakohaste tööõigusnormide arutamise roll. Ametiühingud olid ainsad osalejad, kes tavaliselt kasutasid võimaluse avanedes olemasolevaid riiklikke sotsiaaldialogi foorumeid mõjutamise

eesmärgil, kuid mõnel juhul, nagu Slovakkias, aga eriti Poolas ja Ungaris, ei toimunud need foorumid regulaarselt. Tööandjate organisatsioonid olid ametiühingutest üldiselt suutlikumad ja kasutasid oma võimekust muuhulgas ka lobitööks või piiravate eeskirjade muutmise ja liberaliseerimise algatuste käivitamiseks.

Kollektiivläbirääkimistel ei ole seni arutatud kolmandate riikide kodanikest võõrtöötajate huve ja vajadusi ning nende integreerimist tööturule. Platvormimajanduses kollektiivläbirääkimisi ei tuvastatud klassikaliste tööandjate ja ametiühingute puudumise tõttu. Teistes sektorites on kollektiivläbirääkimised kõikides riikides detsentraliseeritud ettevõtte ja asutuse tasandil ning mõnes riigis on ka valdkondlikul tasandil koordineeriv roll. Sektoripõhiseid läbirääkimisi peetakse Horvaatias, Slovakkias ja Tšehhis, kuid Ungaris toimuvad need sporaadiliselt ainult mõnes sektoris, näiteks ehituses ja turismis ja väga kitsa tegevuskavaga.

Võõrtöötajate kaasamiseks sotsiaaldialoogi on tehtud olulisi algatusi: tööandjate praktika ja üksikute tööandjate algatused Ungari turismisektoris, sektoripõhiste lepingute sõlmimise praktikad ehitussektoris Horvaatias ja Slovakkias ning tervishoiusektoris sektoripõhiste lepingute sõlmimise tavad Poolas ning ettevõtte tasandil lepingute sõlmimise tavad Tšehhis. Nii tervishoius kui ka autotööstuses oli kõigi riikide ametiühingutel vaikimisi strateegia esindada kõiki töötajaid, seega ei välistatud võõrtöötajate esindamist. Kuigi ametiühingud olid võõrtöötajatele avatud, ei täheldatud eriteenuseid võõrtöötajate vajaduste katmiseks. Konkreetsemaid positiivseid juhtumeid registreeriti Tšehhi autotööstuses, Eesti tervishoius ja Horvaatia turismis.

Riikide aruanded soovitasid kõigi kuue riigi riiklikele ametiasutustele ja sotsiaalpartneritele järgmist viit sammu võõrtöötajate tööturule integreerimisel.

1. suurendada riigi toetust sotsiaaldialoogile, korraldada regulaarseid arutelusid sotsiaalpartnerite vahel võõrtöötajate olukorra üle
2. suurendada toetust sotsiaalpartnerite, eelkõige ametiühingute, suutlikkusele
3. tugevdada tööõiguse rakendamist, et hõlmatud oleks kõik töötajad, eriti tuleks pöörata tähelepanu võõrtöötajate ja teiste haavatavate gruppide tööhõivele ning töötingimustele, et seeläbi tagada aus konkurents tööandjatele tööjõu kasutamise tavade osas ning vältida sotsiaalset dumpingut
4. töötada välja laiaulatuslikud poliitikad ja meetmed sisserändajate sotsiaalsete õiguste toetamiseks
5. regulaarselt jälgida ja hinnata võõrtöötajate olukorda siseriiklikel tööturgudel.

Venemaa agressioon ja sõda ning sellest tulenev pagulaslaine Ukrainast nagu ka süvenev kriis on meie hinnangul ainult suurendanud nende soovitude tähtsust.